

Etnická struktura

v rámci rasové diferenciacie vzniká také primární diferenciacie sociální, kterou lze ztotožnit s diferenciací etnickou a vznikem etnických skupin. Jednotlivé lidské populace si postupně vytváří různé obyčeje, dorozumívací prostředky, organizaci, ideologii apod., což můžeme shrnout pod pojem kultura. Kulturu jde ovšem velmi špatně definovat, skládá se z řady prvků, někdy ji ztotožňujeme s civilizací.

národnostní struktura

v rámci etnické diferenciacie dochází k diferenciaci národnostní, která je z historického pohledu relativně pozdního data. Definice národní struktury bývá značně rozdílná: **národ reprezentuje historickou formu lidské společnosti, která vznikla na základě pevného společenství, hospodářského života, území, společného jazyka, kultury, způsobu života, tradic a jejich odrazu v národní psychice a národním vědomí.**

národ není biologickou kategorií – nevymezuje skupinu obyvatel na základě biologických znaků a pokrevní příbuznosti. odlišná kategorie je také **státní příslušnost** související se vznikem států

definovat pojem národ jednoznačně nelze, protože v různých částech světa je chápán odlišně:

-jazykové národy (pro jejich vznik je prvotní jazyk, jímž se odlišují o svých sousedů)

vznikají – oddělením části populace z jazykově jednotného národa, jehož příslušníci hovoří různými dialekty (viz z Bulharštiny – Makedonština)

- stmelení jazykově příbuzných kmenů. Vybere se vhodný kmenový dialekt

-územní národy (formují se v rámci dlouhodobé existence ve společném území, které se časem stává státním útvarem. viz. USA, Austrálie). územní národy se od sousedů nemusí odlišovat jazykově (Venezuela od Kolumbie...), jindy naopak příslušníci mohou hovořit více jazyky (Švýcaři).

-kmenové národy (formují se z kmenů hovořících mnoha dialekty jednoho jazyka. dochází ke střetům kmenů s integrujícími tendencemi státu. viz. Tanzánie, Jemen...).

-národy jazykově územního typu (hledání pro jazykově různé národy společný jazyk. viz. Indonésie, Filipíny, Pákistán)

-náboženské národy (nejsou příliš rozšířené, neodlišují se od sousedů jazykově, ale náboženskou vírou. Bosňáci – Muslimové, Židé, Pomáci, Sikhové)

Kmenové uspořádání společnosti

Kmen v antropologickém smyslu znamená etnický a kulturně homogenní společenství, která svůj původ odvozuje od společného, ale neznámého (velmi dávného, mýtického, případně i zvířecího) předka. Členové kmene se tedy pokládají za více méně vzdálené příbuzné, kteří mají vůči sobě určité povinnosti, například pomáhat si nebo pomstít zabitého. Žijí většinou pohromadě a podobným, tradicí osvědčeným způsobem obživy, obvykle jako sběrači a lovci, případně kopaničáři a zemědělci. Mají obvykle jednoduchou společenskou organizaci, kde o společných výpravách a podnicích rozhodují nejzkušenější členové, kteří však nemají žádnou stálou moc a autoritu si udržují především svými schopnostmi a úspěchy. Větší kmene se mohou dělit na exogamní **klany** a **rody**, případně vytvářet i **kmenové svazy** (například u severoamerických Irokézů).

Někjaká forma kmenové organizace se patrně vyskytovala ve všech lidských společnostech, jak o tom svědčí podobné pojmy v různých jazycích. Pojem kmene je však velmi neurčitý a proměnlivý, takže někteří antropologové (např. R. F. Murphy) ho raději vůbec neuvžívají. Někteří pokládají kmenové dělení za zdroj konfliktů a americký psycholog B. Skinner prohlásil tribalismus za prokletí lidstva. Naopak britský antropolog Robin Dunbar na základě etnologických i neurologických výzkumů usoudil, že člověk je schopen běžně rozlišovat něco kolem 150 různých lidí (tzv. Dunbarovo číslo) a že tedy musí své bližší okolí omezovat na skupinu, jež by odpovídala malému kmeni.

Většinou se tribalismus chápe jako něco protilehlého státní kultuře západního typu, která už od starého Řecka rodové vazby a na ně se nabalující „jánabráchismy“ a krevní msty záměrně rozrušovala. Kulturnost okcidentálního typu (ale třeba i islámského světa, buddhistické Asie a dalších regionů) spočívá právě v uvolnění tohoto typu povědomí a v „univerzalistickém“ myšlení.

Jedním z důvodů nefunkčnosti moderního státu v černé Africe je právě skutečnost, že byl do společnosti, odpovídající zhruba naší bronzové nebo rané železné době s neobyčejně silnými tribálními vazbami, uměle implantován zvnějšku a nesen společností tohoto typu se podobá spíše výsměchu původní myšlenky (tvoří-li policii či politickou stranu výhradně příslušníci jednoho kmene, lze si konečný efekt představit). I ve střední Evropě existovaly donedávna ostrůvky pravého tribalismu (Romové), ale nikdy to nebyla majorita, na níž by spočíval stát. Tribalismus má pochopitelně i řadu aspektů příjemných a člověku je vzhledem k jeho evoluční historii pro tento typ prožívání světa i psychologicky bližší.

Kmenové vidění společnosti

Pro kmenové chápání společnosti je patrně charakteristické, že lidé se pro ně dělí na dvě ostře oddělené skupiny, totiž na našince („my“) a cizí čili „oni“. Stopy tohoto rozlišení lze najít v mnoha jazycích, kde označení vlastní skupiny znamená zároveň také „lidé“ případně „skuteční lidé“. Z toho nutně neplyne, že by ostatním upírali lidství vůbec, v každém případě však je mezi našinci, navzájem vázanými solidaritou a různými povinnostmi, a cizími, kteří nijak vázáni nejsou, značný odstup a často i nepřátelství. Podle některých důkladných antropologických výzkumů (např. P. Clastres) se zdá, že kmen se snaží od svého okolí pečlivě izolovat, protože každé setkání by patrně znamenalo konflikt.

Je to svět, kde není administrativy, všichni jsou bratři nebo alespoň vzdálení bratřenci, vše je jasné, ví se, kdo je nepřítel, svět je přehledně rozdělen na my a oni. Historická a kulturní zkušenost všech členů velkorodiny je stejná, všichni prožívají stejné osudy, vědí stejné věci a učinili stejné zkušenosti a zážitky. Není outsiderů či těch, kdo by znali něco navíc či se nějak podstatněji lišili. Protože prožili většinou i společné dětství, všichni jsou si jaksí blízcí. Kmenový staršina rozhoduje otcovsky, bez soudních průtahů, na poslušné se mile usměje, na zlobivé lehce zahrozí (více netřeba, protože má možnost mimořádné přestupníky i z kmene vyloučit; v tribální společnosti není horšího trestu a takovéto zapuzení se rovná prakticky trestu smrti, zhoršený ještě všeobecným opovržením a krátkým životem štvance).

I když kmenová organizace společnosti dnes už téměř vymizela, jevy „kmenového“ dělení, oddělování i nepřátelství se stále vyskytují, zejména v situacích ohrožení a nebezpečí. Dělicí hranicí může být ovšem jazyk, ale i kultura, zvyky, náboženství, původ a mnoho jiných věcí. Násilné konflikty mezi sportovními fanoušky dokonce naznačují, že k dělení stačí pouhé symboly (vlajka a barvy klubu, pokřik a podobně). V tomto smyslu je tribalismus jistě vážným problémem pro všechny moderní společnosti.

Nový tribalismus

V reakci na složitou organizaci moderních společností a hierarchie moci v nich vyslovil už francouzský filosof J.J. Rousseau myšlenku, že je to naopak kultura a civilizace, jež přirozeně dobrého člověka kazí a vytyčil ideál „ušlechtilého divocha“, který žije v přirozené prostotě a svobodě. Na tuto romantickou a věčně neudržitelnou představu navázalo po něm mnoho dalších a koncem 20. století vzniklo v USA hnutí „nového tribalismu“ (*The new tribal revolution*, D. Quinn), které chce žít v malých a rovnostářských společenstvích, bez mocenských zápasů a podobně. Antropologické zprávy však ukazují, že život starých kmenových společenství rozhodně nebyl idylický a že i v něm bylo mnoho násilí a konfliktů.

Archetypálně idealizovaný obraz tribální pohody se ukrývá kdesi v odlehlem (či méně odlehlem) koutku mysli každého z nás a touha po „ztraceném ráji“ vede někdy i členy civilizovaných společností k pokusům toto domněle lepší minulé revitalizovat. Jedním z nejvýraznějších pokusů o to bylo v novodobých dějinách nacistické Německo, kde došlo k oprášení starogermánského kmenového povědomí či alespoň toho, jak si je duch doby představoval. Je dobře vědět, že tribalismus má i svou stránku stinnou, a sice neschopnost jednat s příslušníky kmenů jiných, či lépe řečeno jednat s nimi jinak nežli sekeromlatem. Na úrovni „kmenů“ s milióny členů se tato stránka stává sudem prachu a zdrojem ohrožení pro okolí, zatímco jiné, idyličtější stránky tribalismu, třeba chybění administrativy, při této velikosti stejně restituovat nelze (naopak je nutné instalovat figuru kmenového vůdce, jak Němci říkají Vaterfigur). Tragický konec tohoto pokusu je obecně znám.

Beduíni

podmínky hospodářské činnosti ovlivnily i společenskou organizaci kočovníků, kteří se museli řídit přísnými migračními cykly v závislosti na ročním období a stavu vody a pastvin. Na jaře se musí beduíni rozdělit na malé skupinky a rozptýlit se, aby našli dostatek pastvin pro svá stáda. Zatímco v jiných ročních obdobích mohou žít ve větších soustředěních. Základní jednotkou společnosti byl proto **rod**, několik rodů vytvářelo **rodové uskupení (klan)**. Sdružení klanů, které se domnívaly, že mají společný původ, i když to byla často jenom fikce, tvořilo **kmen**. Vyšší formou byl **kmenový svaz**, který vznikal pouze za určitým cílem a po jeho naplnění se rozpadl.

solidarita a vědomí sounáležitosti málokdy převyšovaly klan.

Norbert Mappes-Niediek: Chudáci Romové, zlí cikáni

Autor přesvědčivě vykresluje, jak snadno kolem Romů vznikají mýty. Ten nejčastější o vysoké kriminalitě například platí v oblasti drobných krádeží zeleniny, drůbeže nebo železa do šrotu. Pokud se ale podíváme na kategorie od ekonomické kriminality a organizovaného zločinu až po násilné trestné činy, jsou Romové naopak výrazně pod průměrem. Zejména fyzických napadení se – v porovnání s nebezpečnou pověstí – dopouštějí málo, protože v romských komunitách stále žije obava z odvety.

Že je dnešní situace Romů výsledkem staletí pronásledování, tuší v obecné rovině asi každý. Kniha vykresluje například otrokářský systém, který fungoval po staletí v Rumunsku a v němž měli Romové obdobné postavení jako černoši v USA – majitel je mohl podle libosti prodat, znásilnit nebo zabít. Otrokářství bylo zrušeno jen o pár let dříve než v Americe. Rumuni tuhle kapitulu svých dějin ovšem dodnes nereflektují jako historickou ostudu a téměř o ní nemluví. Francie ještě rok po ukončení druhé světové války držela Romy internované v nacisty zřízených koncentračních táborech, protože to považovala za rozumné bezpečnostní opatření.

Nicméně kniha pronásledování popisuje hlavně jako faktor, který tvaroval společenské zvyklosti Romů a hrůzy minulosti slouží k formulování provokativní teze: romská kultura je natolik formována útlakem, že se v současné době nezdá být nástrojem emancipace z bídy, ale spíše její překážkou. Problém autor vidí v klanové společenské struktuře a vžitých mechanismech přežití, které brání tomu, aby se jejich životní situace mohla zlepšit. Systém uzavřených rodin, jejichž členové cítí loajalitu výhradně směrem dovnitř a navenek chovají nedůvěru, zkušeností utvrzovaná skepse k možnosti uspět ve světě gadžů, absence přirozených elit. To všechno spolu s pokračující diskriminací majority vytváří hlubokou sociální past.

Často se například mluví o tom, že Romové nutně potřebují svou elitu, autor však dokazuje jistou nereálnost téhle úvahy. Vydědění v nepřátelském prostředí si nejen sami nikdy nevládli, nestudovali na školách a neřídili žádné instituce – především byli zvyklí, že funkce elity pro ně zajišťují bílí. Učitele, faráře, starostu i lékaře jejich komunitě propůjčovala majorita. Stejně jako oni jí v opačném gardu zajišťovali kotlářské služby nebo cimbalovku na svatbách. Důsledkem je, že pokud se dnes jednotlivým Romům podaří vystudovat a uspět, onu funkci elity stejně nemohou plnit. Populace nejchudších je nevnímá jako „své“, protože se nechovají způsobem, který romství po staletí definoval. Romové často nevolí romské politické vůdce a ti přesto zvolení je pak de facto nereprezentují, i když to o sobě tvrdí.

Etnikum nemá své území ani jednotný jazyk a jeho členové se s národem jako celkem neidentifikují (viz sčítání obyvatel ČR – k romské národnosti se přihlásilo zhruba 3000 jedinců). Navíc ona kýžená identita nevyhnutelně obnáší zvyky, které Romům výrazně škodí.